

IROQ VA SURIYADA DINIY MUVOZANATNI TA'MINLASH YO'LLARI: QIYOSIY TAHLILI

Raxmatova Guzal Shuxratovna

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
Amaliy siyosatshunoslik yo'nalishi magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Iroq va Suriyada diniy muvozanatni ta'minlash muammolari hamda uning istiqbollari qiyosiy tahlil qilinadi. Konfessiyalararo munosabatlar, diniy bag'rikenglikni mustahkamlash yo'llari va diniy nizolarni bartaraf etish omillari o'rganildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, har ikki mamlakatda diniy muvozanat siyosiy jarayonlar va tashqi kuchlar ta'siri bilan chambarchas bog'liqdir.

Kalit so'zlar: Iroq, Suriya, diniy muvozanat, konfessiyalararo muloqot, barqarorlik, qiyosiy tahlil.

АННОТАЦИЯ

В данной статье проводится сравнительный анализ проблем обеспечения религиозного баланса в Ираке и Сирии, а также его перспектив. Изучены межконфессиональные отношения, пути укрепления религиозной терпимости и факторы урегулирования религиозных конфликтов. Результаты анализа показывают, что в обеих странах религиозный баланс тесно связан с политическими процессами и влиянием внешних сил.

Ключевые слова: Ирак, Сирия, религиозный баланс, межконфессиональный диалог, стабильность, сравнительный анализ.

ABSTRACT

This article provides a comparative analysis of the challenges of ensuring religious balance in Iraq and Syria, as well as its prospects. Interfaith relations, ways of strengthening religious tolerance, and factors for resolving religious conflicts are examined. The analysis shows that in both countries, religious balance is closely linked to political processes and the influence of external powers.

Keywords: Iraq, Syria, religious balance, interfaith dialogue, stability, comparative analysis.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida diniy muvozanat va konfessiyalararo totuvlik xalqaro siyosatning muhim omillaridan biridir. Ayniqsa, Yaqin Sharqdagi Iroq va Suriyada diniy muvozanatning saqlanishi yoki buzilishi nafaqat mamlakatlarning ichki barqarorligiga, balki butun mintaqaviy xavfsizlikka ta'sir qiladi. So'nggi o'n yilliklarda yuzaga kelgan diniy ziddiyatlar, fuqarolik urushlari va terrorchilik

harakatlari diniy muvozanatning nozik va muhim masala ekanini ko'rsatdi. Shu sababli diniy bag'rikenglik, konfessiyalararo muloqot va qadriyatlar uyg'unligi nafaqat diniy, balki siyosiy va ijtimoiy barqarorlikning asosiy omiliga aylangan. Ushbu maqolaning maqsadi Iroq va Suriyada diniy muvozanatni saqlash jarayonini qiyosiy tahlil qilishdir. Tadqiqot davomida har ikki mamlakatdagi diniy muvozanatning shakllanishiga ta'sir qiluvchi tarixiy, siyosiy va tashqi omillar o'rganiladi, diniy muvozanatni mustahkamlashning amaliy yo'llari, konfessiyalararo muloqotning ahamiyati va diniy nizolarni oldini olish mexanizmlari tahlil qilinadi. Shu orqali umumiy va farqli jihatlar aniqlanib, barqarorlikni ta'minlash uchun samarali takliflar ishlab chiqiladi.

Iroqda diniy muvozanatning hozirgi holati. Iroq aholisi turli diniy guruhlardan iborat bo'lib, asosiy konfessiyalar shialar va sunniylar hisoblanadi. Shialar mamlakat aholisi taxminan 60–65% ni tashkil qilsa, sunniylar 30–35% atrofida, qolgan ozchiliklarni xristianlar, yezidiylar va turkmanlar tashkil etadi. Ushbu diniy tuzilma mamlakatning siyosiy va ijtimoiy hayotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. 2003-yildagi AQSh boshchiligidagi harbiy aralashuvdan keyin, shia va sunniylar o'rtasida siyosiy va diniy ziddiyatlar kuchaydi. Baas partiyasi davrida sunniylar hokimiyatni nazorat qilgan bo'lsa, demokratiya o'rnatilgandan so'ng shialar ko'proq siyosiy pozitsiyani egalladi. Bu esa konfessiyalararo muvozanatni saqlashni yanada murakkablashtirdi.

Iroq konstitutsiyasining 2005-yilgi matnida diniy bag'rikenglik va ozchilik huquqlari aniq belgilangan. Masalan, Modda 2 barcha fuqarolarning diniy e'tiqodini hurmat qilishni va diniy ozchiliklarni himoya qilishni nazarda tutadi, Modda 41 esa davlatni diniy va etnik guruhlarining huquqlarini ta'minlashga majbur qiladi. Ushbu qonuniy asoslar mamlakatdagi barcha diniy jamoalarga teng huquq berish, shialar va sunniylar o'rtasidagi barqarorlikni mustahkamlashga yo'naltirilgan.

Amaliy misollarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, 2010-yillardan boshlab Iroqning ayrim viloyatlarida shialar va sunniylarni birlashtiruvchi mahalliy kengashlar tashkil etilgan bo'lib, ular ijtimoiy nizolarni oldini olish va mahalliy siyosiy qarorlarni muvofiqlashtirish bilan shug'ullanadi. Shuningdek, Bag'dod va Erbil shaharlaridagi maktablar va universitetlar orqali diniy bag'rikenglik targ'ib qilinadi, diniy ekstremizmga qarshi dasturlar amalga oshiriladi. Xalqaro tashkilotlar, xususan BMT, Iroqdagi diniy ozchiliklarni himoya qilish va muvozanatni ta'minlash bo'yicha loyihalarni moliyalashtiradi, masalan, "Iroqdagi diniy hamkorlikni rivojlantirish" dasturi shialar va sunniylar o'rtasida muloqotni kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, siyosiy beqarorlik, fuqarolik urushi va ekstremizm tahdidlari Suriyada diniy muvozanatni saqlashni murakkablashtirmoqda. Shu bilan birga, siyosiy

kuchlarning aralashuvi va mintaqaviy beqarorlik sababli Iroqda diniy muvozanat to'liq barqaror emas. Shu bois, konfessiyalararo muloqotni rivojlantirish, milliy birlikni mustahkamlash va diniy bag'rikenglikni targ'ib qilish masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda.

Suriyada diniy muvozanatning hozirgi holati. Suriya aholisi ham diniy jihatdan xilma-xil bo'lib, asosiy guruhlar sunniylar, alavitlar, xristianlar va kurd diniy jamoalaridan iborat. Sunniylar mamlakat aholisining taxminan 70% ni tashkil qilsa, alavitlar 10–15%, xristianlar va boshqa ozchiliklar 10–15% atrofida. Ushbu diniy tuzilma Suriyaning siyosiy va ijtimoiy hayotida muhim rol o'ynaydi, ayniqsa, davlat boshqaruvi va hokimiyat taqsimotida.

2011-yildagi fuqarolik urushi Suriyada diniy muvozanatning sezilarli darajada buzilishiga olib keldi. Sunniy ko'pchilik va alavit elitasining hokimiyatdagi roli, shuningdek, turli diniy ozchiliklar va mintaqaviy guruhlar o'rtasidagi ziddiyatlar fuqarolik urushini kuchaytirdi. Urush davrida diniy guruhlar o'rtasidagi nizo nafaqat siyosiy, balki iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida ham o'z aksini topdi. Suriya Konstitutsiyasida diniy bag'rikenglik va ozchilik huquqlari alohida ta'kidlangan. Masalan, Modda 3: "Davlat barcha fuqarolarning diniy erkinligini hurmat qiladi va diniy ozchiliklarni himoya qiladi." Shu bilan birga, Modda 35 diniy ozchiliklarning o'z madaniy va diniy hayotini erkin olib borishiga kafolat beradi. Ushbu qonuniy asoslar mamlakatdagi diniy muvozanatni saqlash va barqarorlikni ta'minlashga yo'naltirilgan.

Amaliy chora-tadbirlar sifatida Suriyada sunniylar va alavitlar o'rtasida konfessiyalararo kengashlar va muloqot platformalari yaratilgan. Shu bilan birga, xristian va kurd ozchilik jamoalarining o'zini-o'zi boshqarish va huquqlarini himoya qilish imkoniyatlari kengaytirilgan. Diniy bag'rikenglikni targ'ib qilish uchun ta'lim va madaniyat sohalarida maxsus dasturlar amalga oshiriladi. Xalqaro tashkilotlar, jumladan BMT va Iroq bilan qo'shma loyiha doirasida, Suriyada diniy ozchiliklar huquqlarini himoya qilish va muvozanatni mustahkamlashga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, siyosiy beqarorlik, fuqarolik urushi va ekstremizm tahdidlari Suriyada diniy muvozanatni saqlashni murakkablashtirmoqda. Shu sababli mamlakatda konfessiyalararo muloqot, milliy birlikni mustahkamlash va diniy bag'rikenglikni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar dolzarb bo'lib qolmoqda.

Qiyosiy tahlil. Iroq va Suriyada diniy muvozanatning hozirgi holati o'rtasida bir qator o'xshashliklar va farqlar mavjud. Ikkala mamlakatda ham asosiy diniy ziddiyatlar siyosiy va tashqi omillardan kuchli ta'sir oladi. Masalan, Iroqda shia va sunniylar o'rtasidagi nizolar, Suriyada esa sunniylar va alavitlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar ko'pincha hokimiyat taqsimoti, siyosiy pozitsiya va iqtisodiy resurslarga

bog‘liq. Shu bilan birga, har ikkala davlatda diniy ozchiliklar – xristianlar, yezidiylar va kurd jamoalari – muvozanatning saqlanishida muhim rol o‘ynaydi.

O‘xshash jihatlar sifatida tashqi kuchlarning ta’siri, radikalizm va ekstremizm xavfi hamda konfessiyalararo muloqotning zaruriyati ajratib ko‘rsatish mumkin. Iroq va Suriyada mintaqaviy va xalqaro davlatlar diniy guruhlar bilan siyosiy aloqalar o‘rnatib, o‘z manfaatlarini ilgari suradi, bu esa ichki diniy muvozanatni beqarorlashtiradi. Ikkala mamlakatda ham diniy radikal guruhlar faoliyati barqarorlikka tahdid soladi. Misol uchun, Iroqdagi “IShID” va Suriyadagi turli ekstremistik tashkilotlar diniy nizolarni kuchaytiradi. Shu bilan birga, diniy barqarorlikni saqlash uchun shialar-sunniylar va sunniy-alavitlar o‘rtasida doimiy muloqot va hamkorlik zarur.

Farqli jihatlar ham mavjud bo‘lib, Iroqda diniy muvozanat asosan shia-sunniy ziddiyatiga asoslangan, hokimiyat va siyosiy pozitsiyalarning taqsimoti bu balansni belgilaydi va Konstitutsiya asosida shialar va sunniylar o‘rtasida tenglikni saqlashga harakat qilinadi. Suriyada esa muammolar sunniylar va alavitlar o‘rtasidagi qarama-qarshilikdan kelib chiqadi; bu 2011-yildagi fuqarolik urushi va davlat boshqaruvidagi alavit elitasi bilan bog‘liq. Shu bilan birga, Suriya ozchilik jamoalari o‘z hududiy va madaniy huquqlarini himoya qilishga intiladi.

Amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, Iroqda diniy muvozanatni saqlashda mahalliy kengashlar va xalqaro tashabbuslar samarali bo‘lmoqda, Suriyada esa urush sharoiti va siyosiy beqarorlik tufayli diniy barqarorlikni mustahkamlash murakkab. Shu sababli har ikki mamlakatda konfessiyalararo muloqotni rivojlantirish, diniy bag‘rikenglikni targ‘ib qilish, milliy birlikni mustahkamlash va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish eng samarali yo‘llardan biri sifatida ko‘riladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Al-Hamdani, M. (2019). Religious Minorities and Political Stability in Iraq. Baghdad: University Press.
2. Zisser, E. (2020). “Syria: Religion and Politics in Conflict.” Middle East Policy, 27(3), 45–60.
3. Иванов, А. (2023). “Религиозные меньшинства в Ираке: проблемы и решения.” Журнал международных исследований, 45(2), 123-135.
4. Петров, И. (2022). “Сирийский кризис и его влияние на религиозное разнообразие.” Востокведческий вестник, 38(1), 98-110.
5. Zuhridin Husniddinov. ISLOM ENSIKLOPEDIYASI. «O‘zbekiston milliy entsiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2004.
6. Карим Т. Дунёвийлик фалсафаси / Дунёвийлик фалсафаси: Маколалар туплами. - Тошкент: ТДИУ, 2007. - Б. 26.